

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE FEMİNİST DIŞ POLİTİKA SÖYLEMİ VE İSVEÇ ÖRNEĞİ

FEMINIST FOREIGN POLICY DISCOURSE IN INTERNATIONAL RELATIONS AND THE SWEDISH CASE

İlkim Tuğçe BİTER*

ÖZ

Feminizm, mevcut normlara tarihsel ve kurgusal olarak işlemiş erkek odaklı bakış açısını ve erkek baskınlığını kadınsı değerlerle ve kadın katılımıyla değiştirmeyi amaçlayan toplumsal bir harekettir. Uluslararası İlişkiler disiplinde postpozitivizmle birlikte öne çıkan feminist teori, erkek odaklı bakış açısının yoğun bir biçimde hissedildiği bu disiplini eleştirmiştir. Bu çalışmada, Uluslararası İlişkiler ve feminizm arasındaki ilişkinin değerlendirilmesiyle birlikte, eril değerlerin domine ettiği siyaset sahnesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik politikaları ve feminist dış politika vizyonu ile bir ilke imza atan İsveç, feminist Uluslararası İlişkiler çerçevesinde incelenecektir. İsveç'in feminist dış politika söylemi, mevcut çelişkilerine rağmen feminist uluslararası ilişkiler açısından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Uluslararası İlişkiler, Toplumsal Cinsiyet, Feminist Dış Politika, İsveç.

ABSTRACT

Feminism is a social movement that aims at changing the male-dominant viewpoint and male dominance that has historically and fictitiously been applied to existing norms

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi, ilkimtugcebiter@gmail.com

* Makale Geliş Tarihi: 14.05.2017
Makale Kabul Tarihi: 03.10.2017

with feminine values and women's participation. Feminist theory, which is prominent with international relations discipline with postpositivism, criticize the discipline which be perceived intensively to male - oriented perspective. In this study, Sweden, which throw firsts respective vision of feminist foreign policy and evaluation of relations between international relations and feminism, dominated by man - oriented values in the arena of politics, intended to ensure gender equality policies, will be examined in the frame of feminist International Relations. Despite its inherent contradictions, Sweden's foreign policy feminist discourse is considered as a positive development from the perspective of feminist International Relations.

Keywords: Feminism, International Relations, Gender, Feminist Foreign Policy, Sweden.

GİRİŞ

Feminizm katılım, erişim ve temsiliyet bakımından eşitlik kavramı çerçevesinde, yasaların güvencesi altındaki insan haklarının erkekler kadar kadınları da kapsamı gerektiğine inanan, temel motivasyonu erkekler ve kadınlar arasındaki tahakküme dayalı iktidar ilişkisini değiştirmek olan ve toplumsal cinsiyeti en önemli analiz birimi olarak gören disiplinler arası bir akademik biliş tarzıdır. Temelinde ırk, dil, din, milliyet ayırt etmeksizin bütün kadınların her türden baskıyı, sömürüyü, ayrımcılığı yaşamalarından dolayı oluşan ortak bir kadınlık durumu yatmaktadır. Aristoteles, *Politika* isimli eserinde, dünyayı yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre kadınlar doğal olarak ikinci kategoridedir. Çünkü zeka ve ahlak açısından erkeklerden aşağı düzeydedirler. Erkek doğadan üstün, kadınsa aşağı ve uyruk olduğundan dolayı bir eşitlik ilkesi uğruna doğaya karşı çıkmamanın hem bireyin hem de toplumun çıkarlarına aykırı olacağından bahsetmiştir (Aristoteles, 1993: 13). Dolayısıyla mantık kuralları ile işleyen bir politika yapma alanı olarak kamusal alanı erkeklerle özdeşleştirmiş ve kadınları özel alan içerisinde tutmuştur. Böylece kadınlar, doğaları gereği kamusal alanda geçerli olan erdemlerden yoksun oldukları gerekçesi ile vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmıştır. Kamusal alan-özel alan dikotomisi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kuvvetlendirmekte ve kamusal alanın sahibi olan erkeğin, özel alanda tutulan kadın üzerinde bir hâkimiyet kurmasına sebebiyet vermektedir. Bu iktidar ilişkisinde eril değerler sürekli olarak yeniden üretilerek, bir hegemonya oluşturmaktadır. Feminizm, kamusal-özel alan ayrımını reddederek mevcut hegemonik düzeni değiştirmeyi amaçlamaktadır. 18.yüzyılda İngiltere'de ilk

olarak kadınların oy hakkı için verilen feminist mücadele, sonrasında erkek egemen bütün alanlara nüfuz etmiştir. Dolayısıyla yönetenler ve onların çıkarlarından oluşan ve eril değerlerin hüküm sürdüğü Uluslararası İlişkiler disiplinine yönelik bir feminist sorgulama da kaçınılmaz olmuştur.

Feminizmin Uluslararası İlişkiler disipliniyle ilişkisi iki açıdan incelenebilir. Öncelikle, Uluslararası İlişkiler disiplini tarihsel süreçte üç temel paradigma tartışmasına sahne olmuştur. İlk disiplinin başlangıcında yaşanan realizm ve idealizm arasındaki tartışmadır. İkincisi II. Dünya Savaşı sonrasında disiplini şekillendiren gelenekselcilik ve davranışsalcılık olarak bilinen tartışma ve sonuncusu 1990 yılından sonra başlayan ve günümüzde halen devam eden pozitivism ve postpozitivism tartışmasıdır (Emekler, 2011: 144). Üçüncü tartışmanın unsurlarından olan postpozitivism, Uluslararası İlişkiler disiplini domine eden realist kurama ve disipline egemen pozitivist bilim anlayışına karşı çıkmıştır. Postpozitivism ışığında oluşan yeni eleştirel kuramlar, mevcut Uluslararası İlişkiler teorilerini sorgulamaya başlamıştır. Bu kuramlardan bir tanesi de feminizmdir. Böylece 1990'dan sonra feminizm kazandığı ivmeyle birlikte Uluslararası İlişkiler teorileri arasında yerini almıştır. Feminizmin uluslararası ilişkilerle olan ilişkisinin diğer bir yönü, değişen kuramlarla birlikte çevre sorunu, insan hakları, azınlıklar, küreselleşme gibi alçak politika alanlarının yeni dünya düzeninde ön plana çıkmasıdır. Alçak politikaya dair analizler feminist teorinin Uluslararası İlişkiler'de alternatif bir yaklaşım olarak görülmesini sağlamıştır. Yüksek politika – alçak politika ayrımının giderek belirsizleşmesinin ardından, kadın sorunları da (aile içi şiddet, zorla evlilik vb.) Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde, uluslararası örgütler ve uluslararası normlar çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu şekilde disiplinin kapsamı genişlemiş ve iki alan birbirine yakınlaşmıştır (Ataman, 2009: 8).

Feminist Uluslararası İlişkiler teorileri, analizlerinde toplumsal cinsiyet kavramını esas almıştır. Başat aktör olarak görülen devletlerin birbirleriyle yaptığı savaşları, yaşanan eşitsizlikleri eril değerlerin yansıması olarak kabul etmişlerdir. Savaş kararlarını verenlerin Golda Meir, Margareth Thatcher, Condoleezza Rice gibi kadınlar olduğu durumlarda bile, sistemdeki egemen maskülenliğin ötesine geçilememiş, karar mekanizmasının başındaki güçlü kadınlar bile disiplinin baskın eril değerlerini yeniden üretmiştir. Ancak liberal teoriye göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile devletlerin saldırgan politikaları arasında doğru bir orantı vardır (Sjoberg, 2015: 158). Eşitsizlik azaldıkça devletlerin güç kullanımının ve dolayısıyla savaşların da buna paralel bir biçimde azalacağı düşünülmüştür. Bu durumun en somut örneği olarak Kuzey Avrupa demokrasisinin model ülkelerinden İsveç'teki hükümet politikaları gösterilebilir. İsveç, toplumsal cinsiyet eşitliği ve buna bağlı olarak kadınların siyasi mekanizmalara katılımı konusunda son derece başarılıdır. Parlamentoda

uyguladığı kadın kotaları ile siyasette erkekler kadar kadınların da eşit bir şekilde temsil edilmesini sağlamıştır. 2014 yılında İsveç'te yapılan seçimlerde, Sosyal Demokrat Parti, Yeşiller Partisi ile birlikte azınlık hükümeti kurmuş; başbakan Stefan Löfven yeni hükümeti “feminist” olarak adlandırmıştır. Zira kabinede 12 erkek ve 12 kadın bakanla birlikte tam bir eşitlik sağlanmıştır (Savage, 2014). Bunun yanı sıra, Dışişleri Bakanı olarak atanan Margot Wallström feminist dış politika söylemini ortaya atarak yüksek politika uygulamalarında bir ilke imza atmıştır (Owens, 2016). Uluslararası İlişkiler disiplini açısından bu durum, feminist teorisinin pratiğe yansımaları olarak kabul edilebilir.

Bu çalışmada öncelikli olarak postpozitivizm ışığında Uluslararası İlişkiler alanı, feminist bir bakış açısıyla değerlendirilecektir. Daha sonra İsveç'te 2014 yılındaki genel seçimlerle iktidara gelen hükümetin, kendisini feminist olarak nitelendirmesinin ve feminist dış politika söyleminin meydana gelişi üzerine yoğunlaşılacaktır. İsveç, toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmek konusundaki faaliyetlerinin yanı sıra dış politikasını feminist teori üzerinden şekillendireceğini ilan etmesi küresel siyasette bir ilk olarak nitelendirilmektedir. Araştırmanın son bölümünde İsveç demokrasisinin tarihi gelişimi, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair sürdürdüğü politikalar ve feminist dış politika söylemi değerlendirilecektir. Feminist dış politika söylemi ile İsveç, Uluslararası İlişkiler alanında feminizmin, teorisinin ötesinde pratiğe geçişinin bir göstergesi olarak emsal teşkil etmektedir. Postmodern bir çağda feminist politikalar istisnai bir durum olarak görülmekten ziyade normalleştirilmelidir; çünkü 2017 yılında yaşamak bunu gerektirir.¹

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

Uluslararası İlişkiler'e yönelik feminist itirazları anlamak için ilk olarak “Kadınlar nerede?” sorusunu cevaplamak gerekmektedir. Cynthia Enloe'ya göre bu cevap, yerel ve uluslararası politikaya, ekonomiye ve daha genel olarak ifade etmek gerekirse dünyanın işleyişine dair birçok sırrı içermektedir. Nasıl oluyor da kadınlar hem bu kadar görünür hem de bu kadar görünmez olabiliyorlardı? Eril tahakküm nasıl bu kadar etkili işleyebiliyor ve kadınları görünmez ya da görünür kılabilirdi (Enloe, 2003: 11)? Bu sorular doğrultusunda Ann Tickner da, eril değerlerin egemen olduğu Uluslararası İlişkiler disiplininden duyduğu rahatsızlığı, bu alanda çalışan kadın sayısının azlığıyla ve alanın kadın deneyimlerinden azade olmasıyla ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla kadınların varlığına dair sorular, uluslararası ilişkilere dair feminist eleştirilerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Eleştirel kuramın temsilcilerinden Robert Cox'un

¹ Kanada Başbakanı olarak seçildikten sonra yaptığı bir konuşmada Justin Trudeau, kabinedeki kadın ve erkek bakan sayısının eşitliğinin neden önemli olduğunu soran bir gazeteciye “Çünkü 2015 yılındayız.” diyerek cevap vermiştir. Bkz: “Justin Trudeau Sworn In As New Canada Prime Minister”, <http://bbc.com/news/world-us-canada-34725055> (20.01.2017).

görüşleri, bu sorulara cevap niteliği taşımaktadır. Cox'a göre, teori her zaman öncelikle birileri ve bir amaç içindir; ilaveten deneyim ve pratikten kaynaklanmaktadır (Cox, 1981: 128). Teori sayesinde bazı kavramlar dünyaya uygulanabilir ve bu şekilde dünya daha iyi anlaşılabilir. Realizm, liberalizm, neo-realizm, neo-liberalizm gibi yaklaşımlar teorinin bu şekilde kavranmasına örnektir. Marksizm, yeşil teori, feminizm gibi diğer yaklaşımlar ise teoriyi mevcut egemen sistemi eleştirmek ve bireylerin bu düzenden kurtulması için alternatifler önerme doğrultusunda sunmaktadır (Smith, 2016: 9). Dolayısıyla her teori bir bakış açısı sunmakta ve bunu ortaya koymak için deneyim ve pratiklerden yararlanmaktadır.

Bu doğrultuda, eril değerlerin ağırlıkta olduğu ve erkek deneyimlerinin objektiflik çerçevesinde sunulduğu bir disiplin, doğal olarak kadınları ve onların deneyimlerini göz ardı etmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininin toplumsal cinsiyete duyarsızlığı nedeniyle feministler, erkek deneyimlerinin evrensel deneyimlermiş gibi sunulmasına ve kadın deneyimlerinin göz ardı edilmesine itiraz ederler. Feminist teorinin amacı, kadınları disiplinin bir nesnesi değil öznesi yapmak ve toplumsal cinsiyetin bir analiz birimi olarak kabul görmesini sağlamaktır. Feministler analizlerinin merkezine uluslararası olanın sosyal ilişkilerini yerleştirmiştir (Slyvester, 2002: 10). İkinci dalga feminizm ile ortaya çıkan “özel olan politiktir” sloganı, kadın deneyimlerinin de en az erkeklerinki kadar değerli olduğunu ve bunların da dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu şekilde kadın kimliğinin kamusal alana aktarılmasını öngörmüştür. Feminist teorinin, uluslararası olanın sosyal ilişkilerini incelemesi, tam da özel olanın politik olduğu önermesinin revize edilmesinin bir sonucudur. Enloe, “özel olan siyasidir” önermesini tersinden okuyarak “siyasi olan özeldir” varsayımına ulaşmıştır. Bu şekilde siyasetin sadece yasamayla alakalı tartışmalarda, oy sandıklarının başında ya da savaş odalarında olup bitenler tarafından şekillenmediğinin altı çizilmiştir. Siyasi olanın aynı zamanda özel olduğunun kabulü, evlilik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve eşcinsellik siyasetlerinin marjinal bir konu olarak görülmesi yerine devlet-birey, devlet-devlet düzlemlerinde araştırılmasına yönlendirmektedir. Böylece bu konular askeri silahları ya da devletin vergilendirme siyasetini anlamak kadar ciddi bir hal almaktadır.

Niccolo Machiavelli'nin *Prince*, Thomas Hobbes'un *Leviathan* ve ya Kenneth Waltz'ın *Man, The State and War* isimli Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinleri için klasik olarak kabul edilen yapıtları incelendiğinde, devleti yöneten, dış politikaya dair karar verme mekanizmalarının başında olan, kısacası güce sahip olan karakterlerin erkeksi özelliklerle, devlete yönelik tehditlerin, sorunlu alanların ise kadınsı karakterlerle özdeşleştirildiği görülmektedir. Örneğin, Machiavelli *Prince* isimli eserinde etkili bir liderin

yetenek, cesaret, akıllılık, atılganlık gibi erdemlere (*virtu*) sahip olması gerektiğinden bahsetmiş ve bu erdemlerin yalnızca erkeklere özgü olduğunu kabul etmiştir. Ona göre iyi bir hükümdar erkek olmalıdır. Nitekim anlamını tam karşılama da Türkçe'ye "erdem" olarak çevrilen *virtu* kavramı etimolojik olarak *viril* yani eril kelimesinden türemiştir. Buna göre etkili bir lider ancak sahip olduğu *virtu* ile *fortunayı* yani kaderi alt edebilir. Machiavelli'ye göre *fortuna*, *virtunun* zıttıdır. Talihten farklı ve belirsizdir. Bundan dolayı dişi olarak kabul edilmiştir. Liderler *fortunanın* belirsizliğiyle ortaya çıkabilecek her duruma karşı hazırlıklı olmalıdır ki ancak bu şekilde başarılı olunabilir. *Virtu* akılcılığı, *fortuna* ise akıldışılığı temsil etmektedir (Machiavelli, 2014: 93-96). Dolayısıyla aklın ön planda olduğu devlet yönetiminin erkeklere ait olduğu; akıldışılık ve duygusallıkla özdeşleşen kadınların devlet yönetiminde başarılı olamayacağı görüşü savunulmaktadır. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler; çoğunlukla *prenslerin* baskın olduğu, *prenselerin* ise göz ardı edildiği, *prenslerin* kadın ve çocukları korumak amacıyla yaptıkları savaşımlardan ve çatışmalardan en çok yine kadınların ve çocukların olumsuz olarak etkilendiği bir yapı olarak kurgulanmıştır. Ann Tickner, Uluslararası İlişkiler disiplini, mevcut sistemi "hiç çocuğun doğmadığı ve hiç kimsenin ölmediği devletlerden oluşan bir yapı" olarak ele alması sebebiyle eleştirmiştir (Tickner, 1999: 44-48). Yapılan analizler, devleti oluşturan bireylerin tamamını içermediğinden dolayı eksiktir.

Uluslararası İlişkiler'e yönelik bu eleştirilerde, iktidarın sahibinin erkekler olması nedeniyle kadının rolünün kısıtlandığı ve diğer sosyal bilimlerde de olduğu üzere Uluslararası İlişkiler'de de kadınların deneyimlerinin ve gelişimlerinin dikkate alınmadığı belirtilmiştir. Böylelikle, feminist teorinin disipline dair eleştirisi, bir açıdan disiplinin hakim teorisi olan realizmin eleştirisidir. Realizme göre, uluslararası sistemi oluşturan temel aktör devletlerdir ve analizler devletler çerçevesinden gerçekleştirilir. İnsan, doğası gereği kötüdür yani insan, insanın kurdudur. Ayrıca uluslararası sistem anarşiktir ve devletler bu sistem içerisinde çıkarları doğrultusunda güçlerini maksimize etmeye çalışmaktadır. Yüksek politika ve alçak politika alanları yüksek politika lehine hiyerarşiktir. Feminist teori, realizmin tüm bu argümanlarına şiddetle karşı çıkmıştır. İlk olarak, realizmin postkolonyal dönemde ve sürdürülebilir kalkınma bağlamlarında ortaya çıkan ırk, etnisite, sınıf gibi farklılıkların yanı sıra özellikle toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkları göz ardı edip, temel analiz birimi olarak sadece devlete odaklanmasını eleştirmiştir. Feminizm, devletleri oluşturan bireylerin ve bireyler arasındaki toplumsal cinsiyetin de analiz birimi olarak disipline dahil edilmesini savunmuştur. Sonrasında, insan doğası olarak belirtilen kavramın da aslında sadece erkek doğası olduğunu vurgulamıştır (Tickner, 1999: 46-47). Ayrıca disipline egemen kavramların objektif ve evrensel olmadığını, postkolonyal dönemdeki bütün siyaset okumalarının ortaya çıkardığı gibi disiplinindeki gizli erkek bakış açısının hegemonyası sonucu oluştuğunu ve

dolayısıyla bu kavramların aslında subjektif olduğunu ileri sürmüştür. Bu şekilde feminist bakış açısına göre disiplin, objektiflik kılıfı altından eril değerler tarafından domine edilmiştir. Öte yandan, realizmin öne sürdüğü sistemin anarşik yapıda olmasının veri olarak kabulünü eleştirmiş; bu yapının da erkeklerin kurgusu olduğunu belirtmiştir (Slyvester, 1994: 1-19).

Uluslararası İlişkiler'e ve disiplinin hâkim paradigması realizme yönelik feminist eleştiriler, toplumsal cinsiyetin temel bir analiz birimi olarak incelenmesi ve dolayısıyla alçak politikada sıkıştırılan kadınların -özellikle yüksek politika alanlarında- görünürlüğünün artırılması çerçevesinde şekillenmiştir. Bunun yanı sıra, Uluslararası İlişkiler'e dair feminist itirazların küresel siyasete de yansımaları olmuştur. Birleşmiş Milletler'in gerçekleştirdiği faaliyetler, feminizm ve uluslararası ilişkiler açısından en kapsamlı yansıma şekli olarak kabul edilmiştir. BM Kadın Statüsü Komisyonu'nun faaliyetleri ve BM Genel Kurulu'nun 1975 yılını Uluslararası Kadınlar Yılı olarak kabul etmesiyle başlayan bu süreç, 1975-1985 yılları arasında Kadınların On Yılı olarak ilan edilmesiyle devam etmiştir.(Yılmaz, 2015: 358) 1979 yılında kabul edilen *Convention On The Elimination Of All Forms Of Discrimination Against Women (CEDAW-Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)*, 2000 yılında BM Güvenlik Konseyi tarafından kadınların karar verme mekanizmalarına katılımı, savaştan kaynaklanan deneyimlerinin paylaşımı ve adalet arayışı açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1325 sayılı karar ve onu takiben alınan çatışma sırasında kadınlara yönelik cinsel şiddet ve diğer şiddet türlerini önlemeyi amaçlarken, devletleri bu konuda sorumluluk almaya teşvik eden 1820 ve 1889 sayılı kararlar devletler arasındaki ilişkilerde kadınların görünürlüğü açısından yaşanan önemli gelişmeler olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla düzenlenen uluslararası konferanslar ve kabul edilen sözleşmeler, feminist perspektifin eyleme geçerek evrensel düzeyde etkisini yansıtmaktadır. Kaydedilen ilerlemelerin dışında, dünya siyasi tarihinde bir ilk olarak İsveç, dış politikasını feminist teori üzerinden oluşturacağını ilan ederek devletler düzeyinde somut bir adım atmıştır. İsveç'in dış politika söyleminin feminizm konusunda BM çatısı altında üye devletlerce düzenlenen konferanslar, imzalanan sözleşmeler gibi kolektif örneklerden devlet düzeyinde tekil bir örneğe geçişin göstergesi olduğu söylenebilir.

2. İSVEÇ'E GENEL BİR BAKIŞ

İsveç örneğini incelemeye İsveç'in 1814 yılından beri hiçbir savaşa müdahil olmadığını belirterek başlayabiliriz. İsveç, I. ve II. Dünya Savaşları'nda tarafsızlığını sürdürmüştür. "Geleneksel tarafsızlık" olarak nitelendirilen bu durum, uluslararası hukukta "daimi tarafsızlık" ve "geçici tarafsızlığa" ilave olarak kabul edilen üçüncü bir çeşit tarafsızlıktır. Buna göre geleneksel tarafsız

devletler, bir uluslararası hukuki zemine sahip olmaksızın dış politika eylemlerinde tarafsız bir tavır sergilemenin yanında kendilerini uluslararası hukuk tarafından belirlenen daimi tarafsızlık statüsüne dahil edecek bir sorumluluk üstlenmezler. Geleneksel tarafsızlık hukuki etki açısından daimi tarafsızlığa benzemesine rağmen belirli bir yükümlülükten muaf bir durum söz konusudur (Terzioğlu, 2012: 40). Bu çeşit tarafsızlık *de facto/olgusal* tarafsızlık olarak da nitelendirilmektedir (Pazarcı, 2005: 94). İsveç, geleneksel/olgusal tarafsızlığını 1814 yılından beri sürdürmektedir. Bunun yanında, İsveç uluslararası platformda diğer devletlerle işbirliğini benimsemiştir. 28 Şubat 1991 tarihinde Avrupa Birliği üyeliği için başvuruda bulunmuş ve 1 Ocak 1995 tarihinde Avrupa Birliği'nin resmi olarak üyesi haline gelmiştir. Üyesi olduğu diğer kuruluşlar, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Arktik Konsey, Nordik Konsey olarak sıralanmaktadır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2017). NATO üyesi olmamakla birlikte, 1994 yılında NATO'nun Barış İçin Ortaklık programına dahil olmuştur. Bu durumun İsveç'in tarafsızlık statüsüne gölge düşüreceği konusunda düşünceler ortaya atılsa da sonuç olarak İsveç, Barış İçin Ortaklık programı ile uluslararası alanda barışın korunmasına yönelik katkılarda bulunmuştur.

İsveç, parlamenter demokrasiyle yönetilen anayasal bir monarşi özelliğindedir. Kralın yetkileri sembolik olup, sadece devleti temsil ile sınırlandırılmıştır. Kraliyet, 1973 yılında tahta çıkan Kral Carl XVI. Gustav ve Kraliçe Silvia ile temsil edilmektedir. Parlamenter demokrasiyle yönetilen İsveç'in yasama organı *Riksdag* olarak isimlendirilen meclistir. 1866 yılında iki kamaralı olarak oluşturulan *Riksdag*'da ilk kamara soylulardan meydana gelirken, ikinci kamara seçmenlerin tercihiyle belirlenmiştir. 1970 yılından sonra kamara sistemi kaldırılmış ve parlamento bugünkü şeklini almıştır. *Riksdag*, nisbi temsil prensibine dayalı olarak 4 yıllığına seçilen 349 üyeden oluşmaktadır. 349 üyenin 310 tanesi 29 seçim bölgesinden, geriye kalan 39 tanesi ise nisbi temsil kuralıyla siyasi partiler arasından seçilmektedir. Mecliste bir siyasi partinin temsil hakkını elde edebilmesi için yapılan genel seçimlerde yüzde 4'lük oy barajını geçmesi gerekmektedir. *Riksdag*'da temsil edilen siyasi partiler büyükten küçüğe şöyle sıralanmaktadır: Sosyal Demokrat Parti, Muhafazakar Parti, İsveç Demokratları, Yeşil Parti, Merkez Parti, Sol Parti, Liberal Parti ve Hristiyan Demokratlar. 14 Eylül 2014 tarihinde yapılan son genel seçimde, 2006 yılından beri iktidar konumunda bulunan Muhafazakar Parti'nin önderliğindeki sağ koalisyon yerini Sosyal Demokrat Parti ve Yeşil Parti'nin oluşturduğu azınlık hükümetine bırakmıştır. 2014 seçimleri sol blok açısından olumlu şekilde değerlendirilse de, 2010 seçimlerinde parlamentoya giren ve 2014 seçimlerinde kazandıkları sandalye sayısı ile ülkenin üçüncü büyük partisi haline gelen

yabancı karşıtı İsveç Demokratları, Avrupa'nın genelinde olduğu gibi İsveç'te de aşırı sağın sistematik şekilde yükseldiğinin bir işareti olarak görülmektedir (Özürküt, 2014). Bunun yanı sıra, 3 Nisan 2005'te eski Sol Parti lideri Gudrun Schyman tarafından kurulan parti *Feminist Initiative*, 2010 yılındaki seçimlerde aldığı yüzde 0,4'lük oy oranını 2014 seçimlerinde yüzde 3,1'e çıkartmıştır. Yüzde 4'lük barajı geçemese de, oy oranının giderek artması ve Avrupa Parlamentosu'nda aldığı yüzde 5,5 oy oranıyla bir koltuk kazanması kadın hareketi açısından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir² (Lundin, 2014).

3. İSVEÇ'İN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE DAİR POLİTİKALARI

İsveç'te toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların haklarına yönelik çalışmalar, kadın hareketinin tarihsel başlangıcı olan 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Kadınların da erkeklerle eşit şekilde siyasal haklardan yararlanması amacıyla ilk olarak 1884 yılında, kadınların oy kullanma hakkı *Riksdag*'ın gündemine taşınmıştır. Fakat bu durum sadece varlıklı kadınları kapsadığından ülkenin sadece yüzde 5'lik bir kesiminin oy kullanmasından bahsedilmektedir. *Riksdag*, gündeminde bu konuyu tartışırken 1873 yılında İsveç'te evli kadınların mülkiyet hakkını savunmak amacıyla ilk kadın derneği kurulmuştur. 1884 yılında *Fredrika Bremer Derneği* kurularak, kadınların eğitim haklarını güçlendirmek ve istihdam olanaklarını arttırmak hedeflenmiştir. 1904 yılında Kadınların Politik Oy Hakkı isimindeki dernek, kadınların seçme ve seçilme hakkı için mücadele etmiştir. Carl Lindhagen bu konuyla ilgili yayınladığı bildiri, *Riksdag*'da 262 sayılı önerge olarak yerini almıştır. Bu bildiriye göre, kadınlar doğal bir vatandaşlık hakkı olarak oy kullanma hakkına sahip olmalıdırlar (Çalışlar ve Uçkan, 1997: 21). Çünkü demografik olarak nüfusun yarısını oluşturan kadınlar, toplumu ilgilendiren konulara aynı oranda etki etmelidirler. Kadınların kendi çıkarlarını gözetmeleri ancak oy haklarını kullanarak gerçekleşmektedir. Bu şekilde kadınların devletle arasındaki vatandaşlık bağları güçlenecektir. Kısacası kadınların çıkarı aynı zamanda toplumun çıkarı anlamına gelmektedir.

1915 yılında Alice Duer Miller yayınladığı feminist manifestoda, erkeklerin neden oy kullanmaması gerektiğini açıklamıştır. Bu manifestoya göre, yaradılış itibariyle saldırgan bir karaktere sahip olduklarından erkeklerin yeri ordudur ve

² Gudrun Schyman, *Feminist Initiative*'i tek taraflı bir parti ya da kadın partisi olarak değerlendirmemiştir. Ona göre İsveç'teki *Feminist Initiative*, yeni bir çıkış açmış ve siyasal platformunu kesişimsel feminist bir güç analizi üzerine inşa etmiştir. Bu kesişimsellik ırk, din, etnik köken, cinsel yönelim gibi farklılıkları göz ardı etmiştir. Schyman, siyasal sistem içerisinde temsil edilmediğini hisseden insanların popülizm için büyük bir kaynak olduğunu belirtmiştir. Feministler olarak, yeşil partilerin çevre sorunlarını ana akım haline getirdiği gibi insan haklarını ve kadın haklarını siyasete kazandırmayı demokratik bir görev olarak kabul etmiştir (Flemming, 2016).

erkekler anlaşmazlıkları barışçıl yöntemlerle çözmekten uzaktırlar. Şiddete meyilli doğaları gereğince de oy kullanmaya uygun değillerdir. Feminizmin tarihsel gelişiminde kadınlar, bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde anlatıldığı gibi duygusal alana ait ve irrasyonel olarak kabul edildiklerinden siyasal haklara uzun süre sahip olmamışlardır. Fakat İsveç örneğinde Miller'ın manifestosu, bu yaklaşımı tersine çevirerek erkeklerin doğaları gereği şiddet yanlısı olması sebebiyle duygusal kabul edilmelerine ve yanlış kararlar almaya müsait görülmelerine etki etmiştir. Bu açıdan İsveçli kadınların siyasal haklarını kazanma mücadelesi farklı bir açıdan değerlendirilebilmiştir. Kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanması ancak 1919 yılında sonuçlandırılmıştır. 1921 yılında ise Kerstin Hesselgren, Elisabeth Tamm, Agda Östlund, Nelly Thüring ve Bertha Wellin kazanılan siyasal haklar neticesinde parlamentoda görevlendirilen ilk kadınlar olarak yerlerini almışlardır (The Social Justice Group, 2000: 14)

İsveç'te toplumsal cinsiyet eşitliği aynı zamanda insan haklarının, demokrasinin ve adaletin konusu olarak kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının amacı, kadınların ve erkeklerin aynı güce sahip olarak toplumu ve hayatlarını şekillendirmeleridir. İsveç hükümeti bu politikayı şekillendirirken dört amaca odaklanmaktadır (Government Offices of Sweden, 2016). Öncelikle, kadınların ve erkeklerin aktif bir vatandaş olmaları ve karar verme mekanizmalarında yer almaları için aynı haklara ve fırsatlara sahip olmaları gerekmektedir. İkinci olarak, kadınlar ve erkekler arasında ekonomik eşitliğin sağlanması hedeflenmiştir. Kadınlar ve erkekler ekonomik bağımsızlık için aynı imkanlara ve fırsatlara sahip olmak zorundadır. Bu konuya yönelik, İsveç'te 1970'lerde iş piyasası ve sosyal politika alanlarında reformlar gerçekleştirilmiştir. Reformlarla birlikte kadınların da erkekler gibi iş piyasasına girmeleri teşvik edilmiş ve İsveç'in modern refah devlet modeli desteklenmiştir. İlk olarak 1971 yılında eşlerin ortak vergilendirme sistemi kaldırılmış, yerine eşler için ayrı gelir vergisi sistemi getirilmiştir. Bu şekilde kadınların gelirleri eşlerinin gelirlerinin bir parçası olarak görülmesinin önüne geçilmiştir. Ayrı vergilendirme sistemiyle kadınların çalışmaları teşvik edilmiştir. Diğer bir reform 1974 yılında yapılmıştır. Doğum izni kavramı yerine cinsiyete dayanmayan ebeveyn izni kavramı getirilerek bir ilke imza atılmıştır. 1995 yılında bir aylık doğum izni hakkı 2002 yılında iki aya çıkarılmıştır. Bugün itibarıyla her çocuk için 480 gün ebeveyn izni tanınmıştır. "Kullan ya da kaybet" söylemi çerçevesinde ebeveyn izninin üç ayı eşler arasında devredilemez niteliktedir (Jackson, 2015). İsveç hükümeti, kadınlar ve erkekler arasında eşit sorumluluğun paylaşılmasına ve babaların ebeveyn iznini devretmeden çocuklarıyla vakit geçirmelerine odaklanmıştır. Bu şekilde ebeveynler, profesyonel hayatla aile hayatını dengede tutabilme fırsatını yakalamışlardır.

İsveç devletinin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair üçüncü amacı kadınlara yönelik şiddetin durdurulmasına yöneliktir. İlk kez 1988 yılında kadına karşı şiddeti önlemeye dair düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yüksek oranda sağlandığı İsveç'te bile kadına yönelik şiddet ciddi bir sorun teşkil etmektedir. İstatistiksel verilere göre, 2010 yılında ortalama 21 bin kadın şiddete uğradığını bildirirken, bu rakam 2011 yılında 29 bin 100'e yükselmiştir. Şiddete maruz kalan her beş kadından sadece birinin polise başvurduğu göz önüne alındığında her yıl ortalama 150 bin kadının şiddet mağduru olduğu düşünülmektedir (Şahin ve Gültekin, 2014: 47). Kadına karşı şiddet konusunda, İsveç'te 130 adet yerel kadın sığınma evi bulunmaktadır. Yardıma ihtiyacı olan kadınlar için İsveç Kadın Sığınma Evleri Birliği ve Kadınlar ve Genç Kadınlar Sığınma Evleri İçin Ulusal Örgüt'ü çalışmalarını sürdürmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalardan bir diğeri de fuhuş yasasıdır. 1999 yılında yürürlüğe giren yasa, cinsel hizmet satın almayı yasaklamıştır. Bu yasa, cinsel açıdan istismar edilenlere yönelik talebi hedef alarak, cinsel hizmeti sunanı değil talep eden kişileri cezalandırmaktadır. Böylece eşitliğin hedeflendiği bir toplumda bir erkeğin bir kadını ticari bir mal olarak görmesinin önüne geçilmektedir (Claude, 2010: 6).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların haklarına yönelik düzenlemeler İsveç Anayasası'nda da yer almıştır. İsveç Anayasası, tek bir belgeden oluşan anayasalardan farklı olmak üzere dört temel yasanın birlikteliğinden oluşmaktadır. Bu yasalar 1810 tarihli Kralın Tahta Geçişine İlişkin Kuralları Belirleyen Yasa, 1949 tarihli Basın Özgürlüğü Yasası, 1974 tarihli Hükümet Belgesi ve 1991 tarihli İfade Özgürlüğü Temel Yasası'dır. 1974 tarihli Hükümet Belgesi'nde temel hak ve özgürlükler tanımlanmış olup, siyasal hayatın temel ilkeleri düzenlenmiştir. Belge'nin 1.Bölümü'nün 2. maddesinde, kamu gücünün bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı ile uygulanacağından bahsedilmektedir. Ayrıca kamu kurumlarının toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, kültürel bağlar, cinsel yönelim gerekçesiyle meydana gelecek ayrımcılıkla mücadele edeceğinin taahhüdünde bulunmaktadır. 2.Bölümü'nün 12.maddesinde ise bireyin sahip olduğu cinsel yönelim, etnik köken, renk ya da başka sebeplerle bir azınlığa mensup olduğu için olumsuz bir muamele görmeyeceği belirtilmektedir. Yine 13.maddede, hiçbir yasanın hiçbir kişiye, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğine katkıda bulunmadıkça, toplumsal cinsiyet temelinde olumsuz bir muameleyi içermeyeceğinin altı çizilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi, 2010: 20). Bunun yanı sıra anayasanın devlet harcamalarına yönelik 17 harcama alanından bir tanesi "entegrasyon ve toplumsal cinsiyet eşitliği"ne yöneliktir.

Kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımcılığa yönelik ilk yasal düzenleme 1979 yılında kabul edilen Fırsat Eşitliği Yasası'dır. Bu yasada ikinci dalga

feminizmin etkisiyle birlikte kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımcılığın önlenmesine ve iş yerlerinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına ilişkin tedbirlerin alınmasına dair yükümlülükler belirtilmiştir. 1980 yılında İsveç hükümeti tarafından Eşit Haklar Ombudsman'ı oluşturulmuştur.³ Kişinin sahip olduğu cinsiyet dolayısıyla kötü muameleye maruz kalmaması, baskılanmaması ve eşit haklardan yararlanması için faaliyet göstermiştir. Temel motivasyonu, çalışma hayatında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesidir. Bir diğer yasal düzenleme 2003 yılında kabul edilen Ayrımcılık Yasası'dır. Fırsat Eşitliği Yasası ile paralel olarak, CEDAW'ın ve 1995 Pekin Konferansı'nın etkisiyle, çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğini hedeflemektedir. Yasa, işverenleri ayrımcılığa karşı soruşturma yapmakla ve herhangi bir taciz durumunun gerçekleşmemesine yönelik tedbirler almakla sorumlu kılmaktadır (Şahin ve Gültekin, 2013: 59). Yasal düzenlemelere rağmen iş piyasasında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitlik henüz sağlanamamıştır. 2012 yılında kadınların erkeklere kıyasla daha düşük ücret almalarını protesto etmek amacıyla "15:51 Hareketi" başlatılmıştır. Mesai saatleri ve alınan ücret oranlandığında, kadınların ücretsiz şekilde fazladan çalıştığı görülmüştür. 2016 yılına gelindiğinde, İsveç'te kadınlar, erkeklere kıyasla yüzde 13,2 oranında düşük ücret almakta ve saat 15:57'den sonra bir saat üç dakika ücret almadan çalışmaktadır. Bunun için "15:57 Hareketi" oluşturulmuştur. *Swedish Women's Lobby*'e göre, 2012 ve 2016 yılları arasında kaydedilen ilerlemeye göre cinsiyetler arasındaki ücret farkının tamamen kapanması 53 yıl sonra gerçekleşebilecektir. 15:57 Hareketi'nin amacı, bu farkın daha erken bir zamanda kapanmasını sağlamaktır.⁴

Genel çerçevede İsveç hükümeti, toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Çalışma hayatında, eğitimde, siyasal katılımı, çocuk bakımı ve ev işlerinin paylaşılması konusunda kadın ve erkeğin eşit hakları, fırsatları ve sorumlulukları paylaşması hedeflenmiştir. İsveç'in toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusundaki başarısı, diğer ülkelerin aksine kadınları kamusal alana dahil etmenin ötesinde erkekleri özel alana tabi kılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu şekilde ne kadının ne de erkeğin baskın olduğu bir toplumda eşitlik sağlanmaktadır. Kadınların kamusal alanda, karar verme mekanizmalarında yer almaları, kadın liderlerin sayısının artması elbette feminist teori açısından umut vadeden gelişmelerdir. Fakat yüksek politika alanlarında üst düzey bir konuma ulaşan kadının, çocuk

³ "Ombudsman", İsveç'in uluslararası literatüre kattığı bir terimdir. Belirli alanlarda görev yapan ombudsmanlar, kişilerin haklarını koruma ve herhangi bir hak ihlali durumunda onlara yargı yollarına müracaat etmeleri konusunda yardımcı olmaktadır. İsveç'teki diğer ombudsmanlar, Adalet Ombudsman'ı, Tüketici Ombudsman'ı, Etnik Ayrımcılığa Karşı Ombudsman, Çocukların Ombudsman'ı, Basın Ombudsman'ı olarak sıralanmaktadır.

⁴ Bkz. "15:57 – Time For Pay All Day!", <http://sverigeskvinnolobby.se/en/project/1552-campaign-on-thegender-pay-gap/> (11.01.2017).

bakımı ve ev işlerine dair sorumluluk kendisine bırakıldığı zaman feminist bir dönüşümden bahsetmek mümkün olmamaktadır. *Fortune* dergisi tarafından iş dünyasındaki en güçlü 50 kadından biri ve *Times* dergisinin dünyadaki en etkili 100 insandan biri olarak kabul ettiği Sherly Sandberg, *Lean In: Women, Work And The Will To Lead* isimli kitabında, kadınların gerekli çabayı gösterdiği sürece istedikleri her şeyi elde edebileceklerinden bahsetmiştir. Kadınların istemsizce kariyerlerinde kendilerini geri planda tuttuklarını söylemiş ve kamu hayatında liderlik pozisyonu elde etmek için sonuna kadar direnmelerini ve kararlarını açıklamaları konusunda ısrarcı olmalarını önermiştir (Lemke, 2014: 2-4). Hillary Rodham Clinton'ın politik danışmanı ve Princeton Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Profesörü olan Anne-Marie Slaughter, '*Why Women Still Can't Have It All?*' isimli makalesinde Sandberg'in tezine cevaben "sınırları zorlama" metaforuna karşı çıkmıştır (Slaughter, 2012: 87-101). Slaughter'a göre bu durum, kadınların bireysel zihniyetleriyle ya da ısrarcı olmalarıyla alakalı değildir. Daha ziyade, kadınların -özellikle ailesi olanların- kariyer yapmalarını engelleyen sosyal alt yapıyla alakalı bir meseledir.

Profesyonel iş hayatı ile aile hayatı arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılmadıkça ve mevcut toplumsal ve sosyal alt yapılar değişmediği sürece kadınların kariyerlerinde yükselme ısrarları cam tavanla engellenmeleriyle neticelendirilmektedir. Mevcut İsveç hükümeti de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ve kadınların kariyerlerinde yükselmeleri, yüksek politika alanlarında sayılarının artmasına yönelik gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Çocuk bakım hizmetlerini sağlaması, çalışan anne ve babalar için 480 gün ücretli ebeveyn izninin paylaştırılması, iş ve aile hayatının uyumlaştırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.

İsveç'in toplumsal cinsiyet eşitliğine dair düzenlemelerine rağmen tam anlamıyla bir eşitlikten söz etmek mümkün görünmemektedir. Halen kadınlar çalışma hayatında erkeklere nazaran daha düşük bir ücret almakta, parlamentoda kadın vekillerin sayısı fazla olmakla birlikte yeterli kabul edilmemekte, kadınlar erkekler tarafından fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmaktadırlar. Bütün bu eleştirilere rağmen İsveç hükümetinin bu eşitsizlikleri önlemeye dayalı çalışmaları, dünya üzerinde istisnai bir örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla İsveç'teki feminizm, nasıl tanımlanırsa tanımlansın kadın hakları mücadelesi için önemli gelişmelerin yaşandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Özellikle, 2014 seçimlerinden sonra iktidara gelen Sosyal Demokratlar'ın lideri başbakan Stefan Löfven, yeni hükümetin feminist bir hükümet olduğunu belirtmiş; oluşturduğu kabinede erkekler ve kadınlar arasında eşitliği sağlamıştır.⁵ Kabinedeki kadın bakanların, yüksek politika alanlarındaki

⁵ Kabinedeki kadın bakanlar şu şekilde sıralanmaktadır: Başbakan Yardımcısı, Çevre ve İklim Bakanı Asa Romson, Dışişleri Bakanı Margot Wallström, Dış Yardımlar Bakanı Isabella Lövin,

konularda görev almaları feminizm açısından kayda değer bir gelişmedir. Bunun yanı sıra Dışişleri Bakanı Margot Wallström'ün İsveç'in dış politikasında feminist bir duruş sergileyeceğini belirtmesi ilk kez bir feminist dış politika söyleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

4. FEMİNİST DIŞ POLİTİKA SÖYLEMİ

İsveç'te 2014 yılında yapılan genel seçim sonucunda oluşturulan kabinede Dışişleri Bakanı görevine getirilen Margot Wallström, İsveç siyasetinde uzun yıllar aktif şekilde görev alan deneyimli bir siyasetçidir. 1979-1985 yılları arasında *Riksdag*'da Sosyal Demokrat Parti milletvekili olarak yer almıştır. 1988-1991 yıllarından Kamu Yönetimi Bakan Yardımcısı, 1994-1996 yıllarında Kültür Bakanı, 1996-1998 yıllarında Sosyal İşler Bakanı, 1999-2004 yıllarında Avrupa Komisyonu'nda çevre için komiserlik ve 2010-2012 yıllarında BM Genel Sekreterliği'nin çatışmalarda yaşanan cinsel şiddetin önlenmesinden sorumlu özel temsilcisi olarak görev almıştır. Başbakan Stefan Löfven'in oluşturulan yeni hükümeti feminist olarak nitelendirmesinin ardından Wallström, İsveç'in yeni dış politika vizyonunun da feminist olacağını bildirmiştir. İsveç, toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmede öncü ülkelerden biri olarak kabul edilmesinin yanı sıra, dış politikasını feminist bir yaklaşımla şekillendirmesiyle bir ilke imza atmıştır. Fakat bu benzersiz dış politika söyleminin neleri kapsayacağı ya da feminist yaklaşımların nasıl uygulanacağı konusunu ihtilaflı bir durum yaratmıştır.

İsveç'in feminist dış politika söylemi, Jill Vickers'ın *maternal femininity* kavramı doğrultusunda anlamlandırılabilir. Vickers, *maternal femininity* kavramını, *maternal nationalism* kavramı ile karşılaştırarak ifade etmektedir. Buna göre *maternal femininity* kavramı kuvvetli bir annelik duygusundan inşa edilen kuvvetli bir kadınlık algısını yaratmaktadır. Bu şekilde kadınlar, ulusun ebeveynliği konusunda erkeklere eşit roller üstlenmekte ve devletin, kamusal ve özel alanda erkeklerle eşit sorumlulukları paylaştıkları bir düzende yapılanmasına neden olmaktadır. İsveç feminist dış politikası, *maternal femininity* çerçevesinde kadınların devlet yapılanması içinde yer almasıyla ve kendi isteklerini bu yapılanmaya eklemeleriyle önemli bir değişimin gerçekleşeceğini belirtmektedir. Ancak bu şekilde kamusal alan, erkek egemen niteliğinden kurtularak daha eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet rejimi üzerine inşa edilebilmektedir. *Maternal nationalism* kavramında ise kadınlar, erkekler gibi ulusun bir vatandaşı olarak değil ulusun kutsal anneleri olarak tanımlanmaktadır. Hemşireler, hasta bakıcılar,

Sosyal Araştırma Bakanı Annika Strandhäll, Çocuk, Yaşlı ve Aileden Sorumlu Bakan Asa Regner, Strateji ve Nordic İşbirliği Bakanı Kristina Persson, Maliye Bakanı Magdalena Andersson, Liseler ve Sanattan Sorumlu Bakan Aida Hadzialic, Yüksek Eğitim ve Araştırma Bakanı Helene Hellmark Knutsson, Altyapı Bakanı Anna Johansson, Kültür ve Demokrasi Bakanı Alice Bah Kuhnke.

öğretmenler olarak destekleyici rolleriyle ulus inşa sürecine dahil edilmişlerdir. *Maternal femininity*den farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanamadığı ülkelerde daha yaygın şekilde görülmekte olan *maternal nationalism*de annelik kavramı, güçlü bir kadınlık algısı yaratmak yerine ulus için annelik algısı yaratmayı hedeflemektedir (Vickers, 2006: 100).

İsveç'in feminist dış politikası dünya üzerinde bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Fakat feminist dış politika kavramı İsveç için yeni bir durum olarak kabul edilmemektedir. Dış politika vizyonu barış zamanında bağlantısızlık, savaş zamanında tarafsızlık olan İsveç'in temel odak noktası ülke dışına yapılan insani yardımlar ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği her zaman dış politikanın gündeminde yer almıştır. Dolayısıyla feminist dış politika, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesinde kuvvetli bir ses ve bütün kadınlar için insan haklarının tesisinde gerekli bir araç olarak tanımlanabilmektedir. Wallström, feminizmin kadınların sistematik ve küresel olarak ikincil konuma getirilmelerine karşı çıkmakla ilgili olduğunu savunmaktadır. ABD'de yaptığı bir konuşmada, toplumsal cinsiyet eşitliği için çabalamanın kendi içinde bir amaç olmadığını aynı zamanda İsveç'in daha geniş dış politika ve güvenlik politikası hedefleri için bir ön koşul olduğunu belirtmiştir (Nordberg, 2015). Feminist dış politika vizyonu, ihtilafli politikalar karşısında toplumsal cinsiyet eşitliğini artırarak özellikle güç hiyerarşisine meydan okumaktadır. Bunun yanı sıra dış politikaya feminist yaklaşım insan güvenliğini, küresel normlara dayalı işbirliğini, küresel adaleti ve barışın etik prensiplerle bağlılığını işaret etmektedir. Wallström, feminist dış politika söyleminde ABD'li siyaset bilimci Joseph Nye'in kavramlaştırdığı akıllı güç (*smart power*) konseptini benimsemiştir. Akıllı güç, sert güç (*hard power*) ve yumuşak gücün (*soft power*) pragmatist bileşkesi olarak tanımlanmıştır.

Eski ABD Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton, liderliğin araçlarının sadece güçlü bir ordu ve etkili bir diplomasi ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda insan hakları için, kadınların rollerinin atırılıp haklarının genişletilmesi için, olgun bir sivil toplum yaratmak ve geniş tabanlı bir kalkınma için akıllı gücün gerekliliğini vurgulamaktadır. (Clinton, 2014) Wallström, sert güç ve yumuşak gücün birleşimi olan akıllı güç doğrultusunda feminist bir dış politika seyri izlemeyi hedeflemiştir (Volokh, 2014). Akıllı güçle birlikte bir ülke sağlık, ekonomik ilerleme gibi küresel boyuttaki problemleri çözmeye yönelik yatırım yaptığında en nihayetinde ülkenin kendisi bu durumdan yararlanma fırsatını yakalamaktadır. Geleneksel dış politikanın aksine feminist dış politika, sınırların ötesinde şiddete, baskıya, çatışmaya maruz kalan gruplar arasında toplumsal cinsiyete duyarlı diyalogu teşvik etmektedir. Örneğin Suriyeli mültecileri en fazla kabul eden ülke olarak İsveç, mülteci sorununu sınırlarının ötesinde olumlu bir şekilde ele alarak gündeme getirmektedir. Mülteci sorununun yanı sıra kadın

haklarının korunması ve bu hakların ihlalinin önlenmesi de küresel bir problem olarak tanımlanmaktadır. Örneğin Muhafazakar Parti üyesi eski İngiltere Dışişleri Bakanı William Hague, kadınların sosyal, ekonomik ve politik olarak tam anlamıyla güçlendirilmesini 21.yüzyılın en büyük kazanımı olarak değerlendirmiştir (Nordberg, 2015). Wallström, feminist dış politikanın tanımını, içerisinde 3 tane “R” bulunan feminist bir araç kutusuna benzetmektedir. Bunlar *Representation* (temsil), *Rights* (haklar) ve *Reallocation* (yeniden tahsis etme) şeklinde sıralanmaktadır (Aggestam ve Rosamond, 2016).

Representation (temsil) ilkesi, İsveç hükümetinin kadınların temsilini teşvik etmesini ve barış süreçlerinde kadınların da katılımını sağlamasını hedeflemektedir. Kadınların siyasi temsiliyeti konusunda, asli ve tanımlayıcı temsiliyet kavramları merkezi bir rol oynamaktadır (Gümüş, 2015: 318-319). Asli temsiliyette, yüksek politika alanlarında yer alan kadınlar, feminist teori doğrultusunda kadın sorunlarına ve deneyimlerine öncelik veren politikalar üretmektedir. Tanımlayıcı temsiliyette ise parlamentoda kadın temsilinin artırılması amaçlanmaktadır. İsveç hükümeti, bu doğrultuda pozitif ayrımcılık ilkesiyle birlikte kota sistemini benimsemektedir. Bunun için 1993 yılında Sosyal Demokrat Parti tarafından fermuar sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Fermuar sistemi, parti aday listesi eğer erkek adayla başlıyorsa devamında kadın aday ya da tam tersi şekilde kadın adayla başlıyorsa erkek adayla devam edecek biçimde tasarlanmıştır (Freidenvall, 2015: 98). Bu şekilde parlamentoda eşit temsilin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. 2014 seçimleriyle birlikte İsveç parlamentosunda yüzde 45 oranında kadın milletvekili yer almaktadır. Eşit temsil tam anlamıyla sağlanmasa da, Avrupa Birliği'nin kadın temsili için belirlediği yüzde 33'lük kritik eşiğin çok üzerinde yer almaktadır.⁶

Tablo 1: 2014 Genel Seçimini Takiben Riksdag'da Temsil Eden Siyasi Partiler ve Kadın Temsiliyeti

PARTİ	KADIN TEMSİLİYETİ
Sosyal Demokratlar	%47,1
Moderat Parti	%52,4
Yeşil Parti	%50
Liberal Parti	%26,3
Merkez Parti	%42,9
İsveç Demokratları	%22,5
Hristiyan Demokratlar	%37,5
Sol Parti	%57,1

⁶ Kritik eşik ya da kritik çoğunluk kavramı, nükleer fizikten uyarlanmıştır. Fizikte, kimyasal bir reaksiyonun gerçekleşmesi gereken miktar kritik çoğunluk olarak adlandırılmıştır. Temsiliyet açısından kritik çoğunluk ise, siyasi gündemi değiştirmek için parlamentoda yeterli sayıda kadın vekilin bulunmasıdır. Dolayısıyla kadın temsiliyetinde AB'nin kritik çoğunluk için belirlediği %33'lük oranın üzerinde bulunan İsveç, asli ve tanımlayıcı temsiliyeti gerçekleştirmiş; böylelikle feminist dış politika için zemin oluşturmuştur.

Kaynak: Statistics Sweden (2014), Women and Men in Sweden: Facts and Figures 2014, Örebro: Statistics Sweden.

1970-2010 yılları arasında İsveç'te yerel seçim toplantılarında kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yapılan analiz, yüksek oranda seçilen kadınların, kadın vatandaşlığı koşullarına etki ettiğini göstermektedir (Wängnerud ve Sundell, 2012: 97-120). Gelir seviyesinde, tam zamanlı ya da yarı zamanlı işte, doğum izninin paylaşılmasında kadınlar, erkeklerle eşit duruma gelmeye çalışmıştır. Dolayısıyla parlamentoda kadın sayısının artması çocuk bakımı, doğum izni gibi konuları gündeme taşımıştır. Bu analiz, politikada kadınların çifte etkiyle farklılık yarattığını göstermiştir. Kadınlar, politik kültürü ve politik içeriği değiştirmiştir. Bu çifte farklılık sonucunda kadınlar uzun dönem politik perspektifi geliştirmekte ve kadın-erkek arasında toplumsal hayatta eşitliği getirmektedir. Bu yüzden politikaya karşı kadın yaklaşımı 21.yüzyılda problemleri çözme potansiyeline sahiptir. Çünkü ihtiyaç duyulan çözüm basit değil karmaşık bir yapı arz etmektedir. Parlamentodaki kadın politikacıların erkek politikacılara göre farkı, toplumsal problemlere karşı daha karmaşık ve daha kapsayıcı görüşlere sahip olmalarıdır. Çoklu perspektifle birlikte sorunların çözümünde sorunla bağlantılı toplumsal çevreyi de göz önüne almaktadırlar. Bununla birlikte kadın politikacılar, erkeklere kıyasla daha uzun dönemli bakış açılarına sahip olduklarından, problemlerin çözümünü kendi vekillik süreleri ile sınırlı tutmamaktadırlar. Sorunların çözümüne yönelik politik kararların uzun dönem etkisini kadınlar daha fazla hesaba katmaktadırlar (Landfried, 2014: 31). Dolayısıyla kısa dönemli çözümler yerine uzun dönemli çözümler için politikada kadın temsiline arttırılması gerekmektedir. Fakat kadınlar eşit temsiline ötesinde birçok zorlukla mücadele etmektedir. Örneğin kadın vekiller, politikadaki pozisyonları ile aile hayatlarını dengede tutma konusunda zorlanmaktadır. Ayrıca profesyonel yeterlilikleri erkek meslektaşları tarafından sorgulanmaktadır. 2014 yılında Berlin'de, ABD Yüksek Mahkemesi yargıçlarından Sonia Sotomayor ile yapılan bir röportajda kendisine kariyer yaparken kadın olmanın mı yoksa Latin olmanın mı daha zor olduğu sorulduğunda mesleğinin zirvesinde bir kadın olmanın daha zor olduğu cevabını vermiştir. Sotomayor'a göre bir siyahi ya da Hispanik bir erkek yeterli özgüvene sahipse kendisi hakkındaki önyargıların üstesinden gelirken; bir kadın ne kadar özgüvenli olsa da üstesinden gelemeyeceği önyargılar mevcuttur (Mayer, 2014).

Rights (haklar) ilkesi, kadın haklarının aynı zamanda insan hakları olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda kadınların cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten korunmaları için gerekli önlemlerin alınmasını taahhüt etmektedir. CEDAW ve Kadının On Yılı Konferansları'nda kadın haklarına dair düzenlemeler BM güvencesi altında yapılmıştır. Bu şekilde sözleşmeye taraf

devletler, kadın haklarının korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için taahhütte bulunmuştur.

Reallocation (yeniden tahsis etme) ilkesi ise, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanarak küresel gelirlerin ve doğal kaynakların eşit dağılımını vurgulamaktadır. Bunların dışında, feminist araç kutusunda yer alan potansiyel 4.R *Research* (araştırma) olarak kabul edilmektedir. *Research* (araştırma) ilkesi, politika raporlarının ve ampirik araştırmaların dış politika pratiklerinin oluşturulmasında kullanıldığını belirtmektedir. Wallström, araştırmaların ve çeşitli istatistiklerin, sürdürülebilir barış ve kadınların barış süreçlerine katılımları arasında bir korelasyon oluşturduğunu vurgulamaktadır (Government Offices of Sweden, 2015). İsveç hükümetinin son iki yıldır benimsediği “Daha fazla kadın, daha fazla barış!” sloganı göz önüne alındığında, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlandıkça ve barış süreçlerinde daha fazla kadın yer aldıkça, şiddetin azalacağı ve barışın gerçekleşeceği fikrinin altı çizilmektedir (Aggestam ve Rosamond, 2016).

Bunların yanı sıra feminist dış politika çerçevesinde, 2015-2018 yılları arasında gerçekleştirilmek üzere Dışişleri Bakanlığı tarafından bir eylem planı oluşturulmuştur. Bu eylem planına göre İsveç hükümeti dış politikaya dair altı öncelikli alanını açıklamaktadır (Government Offices of Sweden, 2017). Bu alanlar, hukuk kurallarını artırma, destekleme, geliştirme, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve cinsel şiddetle mücadele, cinsel ve üreme sağlığı haklarını koruma, kadınları ekonomik anlamda güçlendirme, sürdürülebilir kalkınmayı destekleme ve barış süreçlerinde kadınların katılımını arttırmadır. Karin Aggestam, İsveç’te toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun merkezi bir rolde olduğunu belirtmekte ve feminist dış politika söyleminin benimsenmesinin arka planında geçerli olan üç faktörü şu şekilde açıklamaktadır (Brown, 2016): İlk olarak, İsveç toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda köklü bir geçmişe sahiptir. Bu durum aynı zamanda İsveç refah devletinin mirası, evrimi ve tarihiyle yakından ilgilidir. İsveç uluslararası platformda kimliğini, iktidardaki Sosyal Demokrat Parti’nin uluslararası ilişkilerde daha bağımsız ve lider bir rol izlemek amacıyla kendilerini uluslararası platformda takdim ettikleri gibi, “insani süper güç” olarak tanımlamaktadır. İsveç parlamentosunda yer alan bütün siyasi partiler, feminist terminolojiyi kullanmasalar da toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapmaktadır. Örneğin sağ blokta yer alan Muhafazakar Parti, Demokrat Parti ve Hristiyan Demokratlar Partisi feminist terminolojiden kaçınırsalar da toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemektedirler. Diğer bir faktör, 2005 yılında kurulan *Feminist Initiative* isimindeki partidir. Bu parti, toplumsal cinsiyetlendirilmiş güç yapılarını zayıflatmayı ve ayrımcılıktan arındırılmış bir dünya için feminist politikalar üretmeyi hedeflemektedir (Christensen, 2014). Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu, bütün diğer partiler için en önemli gündem

maddesi haline getirmek için çaba göstermektedir. 2010 yılında, iş hayatında kadınların erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen her dakika 100 bin kron daha az kazanmaları sebebiyle 100 bin kron (13 bin dolar) yakılarak protesto edilmiştir. Parti lideri Gudrun Schyman, 100 bin kronun yakılması vahim gibi görülse kadın ve erkek arasındaki bu eşitsiz durumun bir o kadar vahim olduğundan bahsetmiştir. (BBC News, 2010) 2014 seçimlerinde yüzde 4'lük seçim barajını aşamasa da oylarını yüzde 3,1'e çıkaran parti, 2018 seçimleri için umut vaat etmektedir. Dolayısıyla faaliyetleri ile İsveç'in feminist dış politikasının oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Son birkaç yıldır Wallström'ün BM'de toplumsal cinsiyet temelli cinsel şiddet ve çatışma alanında özel temsilci olarak görev alması da feminist dış politikanın yayılması için iyi bir zamanlamaya neden olmuştur.

Feminist dış politika söylemi, realist perspektifin etkili olduğu Uluslararası İlişkiler disiplinine getirdiği alternatif bakış açısı ile değerlendirildiğinde radikal bir politika değişikliği olarak kabul edilebilmektedir. Aynı zamanda bu politika, uluslararası alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini yükseltmeyi amaçlayan geniş küresel çabalarla bütünleşmektedir. Bu çabaların en önemlisi BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1325 Sayılı Karar'dır. 1325 Sayılı Karar çatışmaların önlenmesinde, barış müzakerelerinde, barış inşasında, barışı korumada kadınların önemli rolünü yeniden onaylamaktadır. İsveç'in feminist dış politikası güçlü bir şekilde 1325 Sayılı Kararla ilintilidir. Bu karar vesilesiyle birçok ülke toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden ulusal eylem planı benimsemiş ve birçok uluslararası örgüt de toplumsal cinsiyet eşitliği politikası izlemiştir. Özellikle uluslararası perspektifte Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İzlanda'nın yer aldığı Nordik ülkeleri toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda rol model oluşturmaktadır. Demokratik istikrar, sekülerizm, yüksek hayat standartları gibi özellikleri paylaştıkları bu ülkeler, toplumsal cinsiyet eşitliği ve parlamentoda kadın temsiliyetinin artırılması konularına önem vermektedir. Danimarka'da %31, Finlandiya'da %36,7, İzlanda'da %39, Norveç'te %38,5 oranında kadın milletvekili parlamentoda yer almaktadır (Sundström, 2013: 18). Bunun yanı sıra İsveç, feminist dış politikası ile kadınların barış inşa süreçlerinde yer almalarına verdiği öncelik doğrultusunda Nordik ülkeleriyle birlikte Nordik Kadın Arabulucuları Ağı'nı oluşturmuştur. Bu ağ üyeleri barış sürecinin her aşamasında kadınların kapsamlı ve anlamlı katılımı ile barışı sağlamak için bir taahhütte bulunmaktadır (Tryggestad, 2015). Kamusal ve özel alanda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bakış açıları geliştiren Nordik ülkeleri, benzer politikalar izleseler de feminist terminolojiyi kullanmaktan kaçınmaktadır. Bu şekilde feminist terminolojiye pejoratif bir anlam yüklenmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından her ne kadar olumlu gelişmeler yaşansa da uluslararası söylemler ve ulus aşırı kadın hareketlerine karşı direnç hala varlığını

sürdürmektedir. Çünkü eşitlik halen gündemdeki esas konu olma niteliğinde değildir.

Wallström, güvenlik, savaş ve barış konularında feminizmin Uluslararası İlişkiler alanına yaklaşımı paralelinde, savaş ya da barış kararı verenlerin kadınlar olmamasına karşın bunlardan en çok etkilenenin kadınlar olduğunu ve kadınların güvenliğinin direkt olarak ulusal ve uluslararası güvenlikle ilişkili olduğunu dikkate alarak feminist dış politika söyleminde bulunmuştur (Nordberg, 2015). BM Genel Sekreterliği'nin çatışmalarda yaşanan cinsel şiddetin önlenmesinden sorumlu özel temsilcisi olarak görevlendirildiğinde, çatışmalarda kadınlara karşı işlenen suçların sıklıkla nasıl görmezden gelindiğini, dış yardımların rutin olarak kadınların ihtiyaçlarını hesaba katmakta nasıl başarısız olduğunu, kadınların barış görüşmelerine katılımlarına nadiren izin verildiğini gözlemlemiştir. Uluslararası İlişkiler'in klasik güvenlik söyleminin ötesinde, kadınların güvenliğinin sağlanması göz ardı edilmemeli ve barış süreçlerine katılımları desteklenmelidir. Ancak bu şekilde feminist dış politika söylemi anlam kazanmaktadır. Kadınların barış sürecine dahil olmalarını Hillary Rodham Clinton, doğru olanı yapmaktan öte akıllıca olanı yapmakla ilişkilendirmektedir⁷ (Clinton, 2011). Valerie M. Hudson'a (2012) göre, bir devletin barışçıl olduğunun en iyi göstergesi, onun refah ya da demokrasi düzeyi, etnik-dini kimliği değil, kadınlara karşı ne kadar iyi davrandığıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın haklarına yönelik düzenlemeleri ve feminist dış politikası ile İsveç'in barış taraftarı bir devlet olduğu söylenebilmektedir.

İsveç'in yeni dış politika vizyonu doğrultusunda yaptığı ilk icraat 2014 yılında Filistin'in bağımsız bir devlet olarak tanınması olmuştur. Bu kararın üzerine İsrail, İsveç elçisini geri çağırması ve Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman Ortadoğu'nun IKEA'dan alınan bir mobilya parçasından daha karmaşık yapıda olduğunu söyleyerek kararı eleştirmiştir. Bunun üzerine Wallström, Lieberman'a demonte IKEA parçaları göndermekten mutlu olacağını zira parçaları birleştirmek için iyi bir partner, iyi bir kılavuz ve işbirliği gerektiğini belirtmiştir (Taylor, 2015). Karin Aggestam'a göre, İsveç'in Filistin'i bağımsız bir devlet olarak tanıması ani verilmiş bir karar değildir. Feminist dış politika ilan edilse de edilmese de, Sosyal Demokrat Parti için Filistin'in tanınması gündemde olmuştur (Brown, 2016). Sosyal Demokrat Parti'nin İsrail-Filistin çatışmasının

⁷ Hillary Rodham Clinton, erkek egemen siyasetin kalesi olarak görülen ABD başkanlığı için 2008 ve 2016 yıllarında aday olmuştur. Clinton'ın kampanyası süresince aldığı oylar, güçlü bir siyasal feminist itiraz olarak yorumlanmıştır. "Kadın hakları, insan haklarıdır." düsturunu benimsemesine rağmen Clinton, 2003 yılındaki Irak müdahalesine yönelik olumlu oy kullanması, Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı dönemde yaşanan Arap Baharı, 2011 yılında Libya'ya yapılan askeri müdahale ile geleneksel realist ve hegemonik Amerikan dış politikasını sürdürmüştür. Dolayısıyla dış politikada izlediği realist çizgi, kadın haklarının savunulmasına dair benimsediği feminist duruşla çelişkili bir durum yaratmıştır.

barışçıl bir şekilde çözülmesi sürecine aktif şekilde dahil olma geleneği yıllardır süregelmiştir. Bu gelenek, 1980'lerde Filistin Kurtuluş Örgütü'nü tanıyan ilk Avrupalı lider olan başbakan Olof Palme'ye kadar uzanmaktadır. Sonrasında eski Dışişleri Bakanı Sven Andersson, çatışmaya dair kulis görüşmelerinde aktif olarak yer almış ve bu görüşmeler Filistin Kurtuluş Örgütü'nün iki devletli çözümü benimsemesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Filistin konusu Sosyal Demokrat Parti için bir tür miras niteliğindedir. Öte yandan Filistin'in tanınması, İsveç'in 'insani süper güç' kimliğiyle paralel olarak uluslararası politikadaki kritik meselelerde lider rolüne talip olmasına neden olmuştur. Fakat bu tanıma, AB içerisinde memnuniyetle karşılanmamıştır. Zira AB üyesi olarak İsveç, AB üyesi olmayan devletlere yönelik dış politika tutumunda işbirliği içinde hareket etmek zorundadır. Bu şekilde İsveç Filistin'i tanıyarak AB'nin ortak dış politika vizyonundan ayrı bir tutum sergilemiştir. Filistin'in tanınmasının feminist dış politika söylemiyle tutarlı olup olmadığı konusunda Aggestam, hem olumlu hem de olumsuz yanıt vermiştir (Brown, 2016). Tanıma, feminist dış politika ile uyumludur çünkü İsveç hükümeti asimetrik gücü dengelemeyi hedeflemektedir. Filistin – İsrail çatışmasında arabulucu üçüncü taraf olarak barışçıl diyalogları desteklemektedir. Öte yandan tanıma, feminist dış politika ile uyumlu değildir çünkü İsrail Hükümeti, tamamıyla İsveç'in girişimini reddetmiştir. İsrail tanıma hareketini barış yapımı ve diyalog süreci için zararlı olarak görmüştür. Ayrıca tanımanın İsrail ve İsveç arasındaki diplomatik ilişkileri ve güveni zayıflattığını belirtmiş ve İsveç'in İsrail'in güvenlik endişelerine dair empati eksikliğini eleştirmiştir (Brown, 2016).

İsveç'in feminist dış politikası çerçevesinde yaşanan diğer bir önemli olay Suudi Arabistan'la yaşanan diplomatik krizdir. Toplumsal cinsiyet eşitliği politikası, sadece maskülen devletleri değil devletlerin içerisindeki maskülen yapıları da eleştirmekle yükümlüdür (Shah, 2015). Dolayısıyla Wallström, 11 Şubat 2015'te yaptığı bir konuşmada Suudi Arabistan'daki insan hakları ihlallerinden ve kadın haklarına yönelik engellemelerden bahsetmiş, ülkeyi mutlak güce sahip diktatörlük olarak tanımlamıştır. Ayrıca İslamiyet'i aşağıladığı gerekçesiyle 10 yıl hapis ve 1000 kırbaç cezasına çarptırılan blog yazarı Raif Badawi hakkında kendi Twitter hesabından yaptığı yorumda bu durumun Ortaçağ'a özgü olduğunu belirterek eleştirmiştir. Filistin'in tanınmasından sonra Kahire'deki Arap Ligi Zirvesi'ne davet edilen Wallström'ün Filistin'in haklarına, dinsel aşırılığa, ilerlemeye ve demokrasiye dikkat çekeceği konuşma, insan hakları eleştirileri sebebiyle Suudi Arabistan tarafından engellenmiştir. Bunun üzerine 9 Mart'ta Suudi Arabistan İsveç elçisini geri çekmiştir. Körfez İşbirliği Konseyi, 57 ülkenin oluşturduğu İslam İşbirliği Örgütü ve Arap Ligi Wallström'ü kınamış; şeriatı ve İslam'ı eleştirmekle ciddi şekilde itham etmiştir. Buna karşılık İsveç'in Suudi Arabistan'la yapacağı 37 milyon avroluk silah anlaşmasını iptal etmesiyle tansiyon yükselmiştir. Suudi

Arabistan İsveç ile vize işlemlerini durdurmuştur. Bu durum İsveç'teki ekonomi dünyasında tepkilere neden olmuştur. Öte yandan Barış ve Özgürlük İçin Kadınları Uluslararası Ligi bu kararı, kadın hakları için bir zafer olarak nitelendirmiştir. Bu diplomatik kriz, birbirinden farklı gibi gözüken feminizm ve dış politikanın aslından birbiriyle etkileşim içinde olduğunu göstermiştir (Nordberg, 2015).

Geleneksel olarak erkekler tarafından şekillendirilen dış politikaya yukarıda verilen örnek aracılığı ile kadınların dahil olmasıyla, kadınlar kendi perspektiflerini ve diğer ülkelerdeki kadınlar için endişelerini yansıtmaya fırsatı bulmuşlardır. Dolayısıyla Wallström'ün feminist dış politikası bu duruma uygun bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan İsveç'in Sosyal Demokratları, silah endüstrisi konusunda tarihsel olarak pragmatik bir görüşü benimsemektedir. Fakat koalisyondaki sol görüşlü Yeşiller Partisi, İsveç'in değerleri ile Suudi Arabistan'la ilişkilerin çeliştiğini vurgulamaktadır. Kadınları baskılayan, onlara boyun eğdiren maskülen bir devlete silah temin etmenin feminist dış politika ile uyuşmayacağını altını çizmektedir. Fakat İsveç, Avrupa'nın en geniş kişi başına düşen dış yardımını yapan ülke (insani süper güç) olmanın yanı sıra bir çelişki olarak silah ihracatı yapan ülkelerin başında gelmektedir. Sıkı yasalara rağmen, şiddetli çatışma ya da insan hakları suçu işleme şüphesi olan devletlere silah ihracatının önlenmesine dair bazı yasal boşluklar İsveç için Suudi Arabistan'ın uzun süreli ve kazançlı silah müşterisi olarak kabul görmesini sağlamaktadır. Suudi Arabistan'la yaşanan diplomatik kriz, silah ihracatına darbe vurduğundan dolayı ekonomi dünyasında tepkiyle karşılanmıştır. İsveç'in ticari olarak saygınlığının tehlikede olduğunu vurgulanmıştır. Eski Dışişleri Bakanı Carl Bildt, bu krizi talihsizlik olarak değerlendirmiş ve İsveç gibi küçük ülkelerin güvenilirliklerini sarsacak hareketlerden uzak durmaları gerektiğini belirtmiştir (Taylor, 2015). Sonuç olarak İsveç, başbakan Stefan Löfven ve Kral XVI. Carl Gustaf'dan Suudi Arabistan'a götürdükleri mektupta, Wallström'in niyetinin İslam'ı eleştirmek olmadığını ve herhangi bir yanlış anlaşılma için resmi olarak pişmanlıklarını iletmiştir. Bunun üzerine Suudi Arabistan İsveç elçisini yeniden göreve getirmiştir. Ancak Wallström geri adım atmamış ve bu durumun sadece yanlış anlaşılma olduğunu, özür dilemenin mevzu bahis olmayacağını dile getirmiştir (Nordberg, 2015). İsveç'in geri adım atması, ekonomik çıkarların "İnsan hakları kadın haklarıdır" vurgusunun önüne geçtiğine işaret etmektedir. Suudi Arabistan'la yaşanan diplomatik kriz göstermiştir ki feminist dış politika izlemek farklı sosyal, politik ve ekonomik alanlardaki eşitsizliklerle yüzleşmeyi içerirken aynı zamanda bazı güçlü grupların bunu ayrıcalıklı durumlarını kaybetmeye yönelik bir tehdit olarak algılaması anlamına gelmektedir. Uluslararası ilişkilere kazanmış realizmin savunduğu eril güç dengelerini tekil bir feminist girişim sarsmış ama şaşkırtıcı olmayan nedenlerle yıkamamıştır.

Dış politika pratikleri farklı politik seçenekler ve ödünler vasıtasıyla oluşturulmaktadır. Bunlardan pragmatizmi önceleyen bazıları etik ideallerle ve feminist prensiplerle çelişebilmektedir. Suudi Arabistan krizinde görüldüğü üzere küresel adalet ve etik ilkelerle güç hiyerarşisine meydan okumayı hedefleyen feminist dış politika söylemi sekteye uğramaktadır. Sınırların ötesinde baskıya, şiddete maruz kalan gruplar arasında toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı diyalogu teşvik eden İsveç hükümeti, silah ihracatı ile amaçladığı feminist dış politika hedefinden uzaklaşmaktadır. Bunun dışında, BM Kadın Statüsü Komisyonu'na 2018-2022 dönemi için Suudi Arabistan'ın üyeliğe kabul edilmesi Liberal Parti tarafından feminist dış politikanın çöküşü olarak değerlendirilmektedir (Erickson, 2017). Şeriat rejimi altında kadın haklarının asgari seviyede tutulduğu bir ülkenin BM Kadın Statüsü Komisyonu'na üyeliğine dair verdiği oy konusunda sessiz kalan İsveç, feminist dış politikanın "haklar" ilkesi ile çelişkili bir durum yaratmaktadır. Öte yandan bir diğer çelişki İsveç'in göçmen politikasına dair yaptığı düzenlemelerdir. Kendisini insani süper güç olarak tanımlayan İsveç, 2015 yılında 160 bin mülteciyi ülkesine kabul etmiştir. Fakat bu kabul bir dönüm noktası olmuş, bu noktadan sonra İsveç, göçmenleri çok ağır kısıtlamalar ve sınır kontrollerine maruz bırakmıştır. Örneğin eşleri İsveç'e ulaşan Ortadoğu'daki kadınlar, İsveç'e giriş yapabilmek için gereken kimlik belgelerinden yoksun olduklarından mülteci kamplarında mahsur kalmışlardır. 2015 yılında İsveç'e giriş yapan mültecilerin yüzde 70'i erkektir ve İsveç'in kısıtlamaları yüzünden eşlerini ve çocuklarını İsveç'e getirememektedir (Brown, 2016). Kadın haklarına dair politikalar yürüten İsveç, Üçüncü Dünya kadınlarını ve onların savaşlar nedeniyle yaşadıkları sorunları görmezden gelerek göçmen krizi sırasında başarısız olmuştur.

Feminist dış politikaya yönelik diğer bir itiraz, feminist dış politikanın yumuşak güçle alakalı olarak saldırganlıkla, ekstrem güvenlik konularıyla ve ulus aşırı terör örgütleri, düşman devletler gibi aktörlerin sebep olduğu tehditlerle uğraşmakta yetersiz olabileceği konusundadır. Fakat daha önce belirtildiği gibi, feminist dış politika yumuşak güç ve sert gücü kullanma arasındaki pragmatizmi desteklemektedir. Bununla birlikte feminist dış politika, savaş bölgelerindeki kadın ve erkeklerin haklarının korunması ve yardımların sağlanması durumlarında güç kullanımını göz ardı etmemektedir (Aggestam ve Rosamond, 2016).

Çelişkilerine rağmen feminist dış politikanın, iyi ya da kötü olmanın ötesinde feminizmin tarihsel, kuramsal ve eylemsel gelişimi göz önüne alındığında farklı bir politika olduğu söylenebilir. İsveç dış politikasında BM merkezi bir role sahiptir. İsveç hükümeti, 2017 yılında BM Güvenlik Konseyi'nde bir yer edinmeyi hedeflemektedir. Zira global problemlerin global çözümlere ihtiyacı olduğu fikri benimsenmektedir. BM'nin İsveçli eski Genel

Sekreteri Dag Hammarskjöld, BM'nin dünyayı bir cennet haline getirmediğini fakat cehenneme dönmesini engellediğini belirtmiştir (Crouch, 2015). İsveç'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olma ihtimali, güdeceği varsayılan feminist dış politika aracılığı ile dünyanın cehenneme dönmesini engelleme girişimlerine önemli katkı sunacağı varsayılabilir. Bununla birlikte feminist dış politika henüz durağan ya da tanımlanmaya hazır bir yapı arz etmemektedir. Çünkü yapılan eylemler ve bu eylemlere yönelik perspektifler, feminist dış politikayı dinamik tutmakta ve ortaya çıkan koşullara uygun normatif yanıtlar verebilme çabası ile sürekli yenilenmektedir.

5. SONUÇ

Feminist teorisyen Jean Bethke Elshtain, Latince'de güç anlamında kullanılan *potestas (eril)* ve *potentia (dişil)* kavramlarının gücün cinsiyetlendirilmiş temsiline uygun olduğunu söyler. Latince'nin tarihsel kullanımı içinde *potestas*'ın gücün resmi yöneticileri olarak erkeklerle, *potentia*'nın da gücün gayri resmi temsilcileri olarak kadınlarla özdeşleştirilmesini eleştirmiştir. Ona göre bu güç hiyerarşisi reddedilmeli ve kadınların da *potestas* içerisinde görülebileceği bir düzen yaratılmalıdır (Elshtain, 2015: 85-86). Feminist teori, *potestas* ile tanımlanmış güvenlik konusunda Uluslararası İlişkiler'in sadece devleti analiz birimi olarak değerlendirdiğini, devletin içerisindeki aktörlerin göz ardı edildiğini vurgulamıştır. Devletin güvenlik sağlarken kadınların güvenliğini hesaba katmamasını eleştirmiş, toplumsal cinsiyetin analiz birimi olarak incelenmesini talep etmiştir. Ayrıca savaş kararının alınmasında nadir olarak kadınlar yer alırken, savaşın sonuçlarından en fazla kadınların etkilendiğini de ampirik olarak ortaya koymuştur. Aynı şekilde savaş sonrasındaki barış sürecinde de kadınlar dışlanmış; ihtiyaçları ve istekleri göz ardı edilmiştir. 1990-2010 yılları arasında imzalanan 585 barış antlaşmasının sadece 92 tanesi kadınları dahil eder (Wallin, 2016). Feminist perspektif, savaşın sebeplerinden çok savaşın etkileri üzerinde durmuş ve barış inşa sürecine daha fazla kadının katılımı için faaliyetler bulunmuştur. Bu amaca yönelik bilinen en somut çalışmalar BM tarafından düzenlenen uluslararası kadın konferansları, kadınların anayasası olarak nitelendirilen CEDAW, BM Güvenlik Konseyi'nce alınan 1325 Sayılı Karar ve onu takiben alınan 1820 ve 1889 Sayılı Kararları'dır. Bu çalışmalarını içselleştirerek tarihte devlet düzeyinde atılan ilk somut adım ise İsveç'te 2014 yılında yapılan genel seçimler sonucunda iktidara gelen hükümetin kendisini feminist olarak nitelendirmesi ve feminist dış politika söylemini ilan etmesi olmuştur. Feminist dış politika, dünya siyasi tarihinde bir ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Feminist dış politika, bütün siyasi alanlarda ve bütün çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bakış açılarının geliştirilmesi taahhüdünde

bulunmaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 Sayılı Kararı doğrultusunda şekillenen feminist dış politika söylemi, kadınların barış sürecine aktif bir şekilde katılmasını hedeflemektedir. Ana gündemi, kadınların yüksek politika alanlarında temsilleri artırılması, kadın haklarının korunması, küresel gelirlerin ve doğal kaynakların eşit şekilde paylaşımı şeklinde sıralanmaktadır. İsveç, feminist dış politikasını aynı zamanda ülke içinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yasal düzenlemelerle desteklemektedir. Bu şekilde yerleşik erkek egemen yapıların toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Feminist dış politika söylemi, feminist teorinin gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda olumlu bir gelişme olarak kabul edilse de her politik uygulama alanında olduğu gibi kendi içinde tutarsızlıkları mevcuttur. Örneğin bir yandan çatışmaları önleme, buna dair uluslararası eylemleri destekleme ve önleyici diplomasiyi taraftarı olan İsveç, diğer yandan dünyanın lider silah ihracatçısı olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan'daki insan hakları ihlallerini eleştiren İsveç'in, dünyanın en bilinen petrol ihracatçısı ve Ortadoğu'nun önemli aktörü Suudi Arabistan'la arasındaki silah ticareti sebebiyle, yaşanan diplomatik krizde geri adım atması dış politikadaki söylemle eylem arasındaki tutarsızlığın bir başka göstergesi olarak kabul edilmektedir. Öte yandan İsveç, göçmen politikası ile de dış politikasıyla uyumsuz bir davranış sergilemiştir. Getirdiği sıkı kısıtlamalar ve yasal düzenlemelerle, eşleri girdiği halde mülteci kadınlar İsveç'e giriş yapamamaktadır. Bunun yanı sıra dış politikadaki feminist duruş, mevcut Uluslararası İlişkiler içerisinde gerçeklikten uzak ve idealist olarak değerlendirilmektedir. Robert Egnell'e göre, feminist perspektif real-politik güç mücadelesinde tecrübesiz kalmaktadır (Nordberg, 2015). Diplomatik toplumlar içerisinde, karşı tarafla bir ihtilaf yaşanmaması için kelimeler özenle seçilmektedir. Bu nedenle kışkırtıcı olduğu ve erkeklere karşı bir duruşa işaret ettiğinden "feminizm" kelimesinden kaçınılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan birçok ülke feminist terminolojiyi kullanmaktan imtina etmektedir. Feminizm yerine başka bir terim kullanılmasının daha stratejik olup olmadığına dair bir soruya İsveç Dışişleri Bakanı Margot Wallström, feminist terminolojiden rahatsız olunuyorsa onun yerine toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının kullanılabileceği şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca feminizmin uygun bir terim olduğunu, bunun tamamen kadınların küresel ve sistematik olarak ikinci planda tutulmalarıyla ilgili olduğunu savunmuştur (Nordberg, 2015). Uygulamada olan bir dış politika karakterinin açıkça feminist olarak nitelendirilmesi feminist teoriden destek alan küresel kadın hareketi için istisnai ama tarihsel bir gelişmedir.

1980'lerden sonra uluslararası ve sivil toplum örgütleri çatısı altında olduğu kadar devletler bünyesinde de disiplinde kendini iyice hissettiren feminist yaklaşım, yıllar geçtikçe somut sonuçlara ulaşmaktadır. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesini ve kadınların ikincil konumlarını düzeltmeyi

hedefleyen feminizm, hayatın her alanında kadınların varlığını arttırarak tüm dünya siyasetine hâkim mevcut ataerkil sistemi dönüştürmeye çabalamaktadır. Dünyadaki devlet başkanlarının yüzde 90'ının, üst düzey bakanların yüzde 83'ünün, büyükelçilerin yüzde 85'inin, parlamento sistemlerindeki vekillerin yüzde 78'inin erkek olduğu göz önüne alındığında feminist bir dönüşümün gerekliliği daha da belirgin hale gelmektedir (UN Women, 2015). 2014 yılından sonra İsveç'in benimsediği feminist dış politika bu dönüşümü gerçekleştirmek adına atılan somut bir adım olarak benimsenmektedir. Feminist söylemle uyuşmayan bazı dış politika faaliyetleri olsa da, İsveç'in bu girişimi feminist uluslararası ilişkiler açısından umut vadeden bir gelişme olarak kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

Aggestam, Karin and Bergman-Rosamond, Annika (2016), "Swedish Feminist Foreign Policy in the Making: Ethics, Politics and Gender", <https://www.ethicsandinternationalaffairs.org/2016/swedish-feminist-foreign-policy-in-the-making-ethics-politics-and-gender/> (11.01.2017).

Aristoteles (1993), Politika (İstanbul: Remzi Kitabevi) (Çev. Mete Tunçay).

Ataman, Muhittin (2009), "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", Alternatif Politika, 1 (1): 1-41.

Brown, Adam (2016), "EIA Interview with Karin Aggestam on Sweden's Feminist Foreign Policy", <https://ethicsandinternationalaffairs.org/2016/eia-interview-karin-aggestam-swedens-feminist-foreign-policy/> (11.01.2017).

BBC News (2010), "Swedish Feminists Burn Cash in Wage Equality Protest", <http://www.bbc.com/news/10526907> (11.01.2017).

Christensen, Christian (2014), "Every Country Needs A Political Party Like Sweden's Feminist Initiative", <https://theguardian.com/commentisfree/2014/sep/12/sweden-election-political-party-feminist-initiative> (11.01.2017).

Claude, Kajsa (2010), İsveç Örneği: Fuhuşu ve Cinsel Amaçlı İnsan Ticaretini Başladığı Yerde Durdurmak (İsveç Enstitüsü) (Çev: Turhan Kayaoğlu).

Clinton, Hillary Rodham (2014), "Clinton reviews Henry Kissinger's 'World Order'", https://www.washingtonpost.com/opinions/hillary-clinton-reviews-henry-kissingers-world-order/2014/09/04/b280c654-31ea-11e4-8f02-03c644b2d7d0_story.html?utm_term=.aa96f51d0133 (11.01.2017).

Clinton, Hillary Rodham (2011), “Keynote Address at the International Crisis Group’s ‘In Pursuit of Peace’ Award Dinner”, www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/12/178967.htm (11.01.2017).

Cox, Robert W. (1981), “Social Forces, State and World Orders: Beyond International Relations Theory” *Millennium: Journal of International Studies*, 10 (2): 126-155.

Crouch, David (2015), “Sweden's Foreign Minister Unrepentant Over Saudi Flogging Row”, <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/08/sweden-foreign-minister-unrepentant-over-saudi-flogging-row> (13.01.2017).

Çalışlar, Oral ve Gürkan Uçkan (1997), *Kadınların İsveç’i* (Ankara: İmge Kitabevi).

Elshtain, Bethke Jean (2015), “Feminist Sorgulama ve Uluslararası İlişkiler”, Doyle, Michael W. ve John G. Ikenberry (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yeni Düşünce* (İstanbul: Beta Yayınları) (Çev.: Emre Çıtak).

Emeklier, Bilgehan (2011), “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitif Kuramlar”, *Bilge Strateji*, 3(4): 139-184.

Enloe, Cynthia (2003), *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset* (İstanbul: Çitlembik Yayınları) (Çev: Berna Kurt ve Ece Aydın).

Erickson, Amanda (2017), “Believe It Or Not, Saudi Arabia Was Elected To The U.N. Women’s Rights Commission”, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/05/03/saudi-arabia-where-women-arent-allowed-to-drive-was-just-elected-to-the-u-n-womens-rights-commission/?utm_term=.676136dbd4af (12.06.2017).

Flemming, Mathilda (2016), “Feminist Initiative Goes Europe: Interview with Party Leader Gudrun Schyman”, <http://www.womenlobby.org/Feminist-Initiative-goes-Europe?lang=en> (12.06.2017).

Freidenvall, Lenita (2015), “Women’s Descriptive and Substantive Representation in Nordic Politics”, Hofmeister, Wilhelm, Megha Sarmah ve Dilpreet Kaur (Der.), *Women, Policy and Political Leadership Regional Perspectives in Today’s World* (Singapore: Konrad-Adenauer Stiftung).

Government Offices of Sweden, “Gender Equality Policy In Sweden”, <http://www.government.se/4afec2/contentassets/efcc5a15ef154522a872d8e46ad69148/161219-infokit-uppdatering2.pdf> (11.01.2017).

Government Offices of Sweden, “Swedish Foreign Service Action Plan For Feminist Foreign Policy 2015–2018 Including Focus Areas For 2017”, <http://www.government.se/4990fa/contentassets/bca76b4547ad46fb929ece47e7cfe26d/swedish-foreign-service-action-plan-for-feminist-foreign-policy-2015-2018-including-focus-areas-for-2017.pdf> (03.03.2017).

Gümüş, Burak (2015), “Feminist Açından AKP’nin Dış Politikası”, Turan, Sibel ve Nergiz Özkural Koroğlu (Der.), Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar (Bursa: Dora Yayınları).

Hudson, M. Valerie, (2012), “What Sex Means For World Peace”, <http://foreignpolicy.com/2012/04/24/what-sex-means-for-world-peace/> (11.01.2017).

Jackson, Gabrielle (2015), “Swedish Fathers To Get Third Month Of Paid Paternity Leave”, <https://theguardian.com/world/2015/may/28/swedish-fathers-paid-paternity-parental-leave> (12.01.2017).

Landfried, Christine (2014), “Women in Politics: What Difference Does it Make?” , Lemke, Christiane (Der.), Women In Leadership: Can Women Have It All?, Working Papers 2014 Max Weber Conference (New York University).

Lemke, Christiane (2014), “Women In Leadership Positions: Can Women Have It All?” , Introductory Remarks, Lemke Christiane (Ed.), Women In Leadership: Can Women Have It All?, Working Papers 2014 Max Weber Conference (New York University).

Lundin, Emma (2014), “Feminist Initiative’s Strong Showing In The Swedish Elections Puts Pressure On Mainstream Parties”, <https://theguardian.com/lifeandstyle/womens-blog/2014/sep/15/feminist-initiative-swedish-elections-gender-equality> (11.01.2017).

Machiavelli, Niccolo (2014), Hükümdar (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları) (Çev.: Necdet Adabağ).

Mayer, Verena (2014), “Sonia Sotomayor, A Portrait by VerenaMayer”, Süddeutsche Zeitung, 13.05.2014.

Nordberg, Jenny (2015), “Who’s Afraid Of A Feminist Foreign Policy?”, <http://www.newyorker.com/news/news-desk/swedens-feminist-foreign-minister> (11.01.2017).

Owens, Charlotte (2016), “Sweden Leads Political Thought With A Feminist Foreign Policy”, <http://theowp.org/reports/sweden-leads-political-thought-with-a-feminist-foreign-policy/> (21.01.2017).

Özürküt, Sermin (2014), "İsveç Seçim Sonuçları Kaygılı Bir Politik Ortam Yarattı", <https://bianet.org/bianet/siyaset/159156-isvec-secim-sonuclari-kaygili-bir-politik-ortam-yaratti> (25.01.2017).

Pazarıcı, Hüseyin (2005), Uluslararası Hukuk Dersleri (Ankara: Turhan Kitabevi).

Savage, Maddy (2014), "Sweden Reveals New 'Feminist' Cabinet", <http://www.thelocal.se/20141003/live-blog-lofven-cabinet> (20.02.2017).

Shah, Bina (2015), "Breaking Up The Boys Club: All Foreign Policy Should Be Feminist Foreign Policy", <https://qz.com/377772/all-foreign-policy-should-be-feminist-foreign-policy/> (12.01.2017).

Sjoberg, Laura (2015), Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Çatışma: Savaşın Feminist Teorisi (İstanbul: Altın Bilek Yayınları) (Çev: Onur Aydın).

Slaughter, Anne Marie (2012), "Why Women Still Can't Have It All?", <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/07/why-women-still-cant-have-it-all/309020/> (12.01.2017).

Slyvester, Christine (1994), Feminist Theory and International Relations in Postmodern Era (Cambridge: Cambridge University Press).

Slyvester, Christine (2002), Feminist International Relations: An Unfinished Journey (Cambridge: Cambridge University Press).

Smith, Adam (2016), "Uluslararası İlişkiler Teorisinde Çeşitlilik ve Disiplinerlik", Dunne, Tim, Milja Kurki ve Steve Smith (Der.), Uluslararası İlişkiler Teorileri (Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları) (Çev: Özge Kelekçi).

Sundström, Aksel (2013), "Women's Local Political Representation within 30 European Countries: A Comparative Dataset on Regional Figures", Quality of Government Institute Working Paper (Gothenberg: University of Gothenberg).

Şahin, Meryem ve Mücahit Gültekin (2014), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın Ve Aile (İstanbul: Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Yayınları).

Taylor, Adam (2015), "Sweden's Subtly Radical 'Feminist' Foreign Policy Is Causing A Stir", <https://washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/10/07/swedens-subtly-radical-feminist-foreign-policy-is-causing-a-stir/> (11.01.2017).

Terzioğlu, Süleyman Sırrı (2013), “Uluslararası Hukuk Açısından Türkmenistan’ın Daimî Tarafsızlık Statüsü”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14 (2): 39-100.

The Social Justice Group (2000), *Is Academic Feminism Dead?: Theory in Practice* (NYU Press).

Tickner, J. Ann (1999), “Searching For The Princess? Feminist Perspectives in International Relations”, *Harvard International Review*, 21 (4): 44-48.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi, Avrupa Ülkeleri Anayasalarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın-Erkek Eşitliği ile İlgili Düzenlemeler, 20, <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Avrupa-ulkelerinde-Kadin-Erkek-esitligi.pdf> (11.01.2017).

Tryggestad, L. Torunn (2015), “Nordic Women Mediators”, <https://www.prio.org/Projects/Project/?x=1725> (12.06.2017).

UN Women (2015), “Facts and Figures: Leadership and Political Representation, Impact World Champion Leader”, unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures (05.01.2017).

Vickers, Jill (2006), “Some Methodological and Conceptual Issues in Connecting Feminism with Nationhood and Nationalism”, *International Feminist Journal of Politics*, 8 (1): 84-109.

Volokh, Eugene (2014), “Sweden Says It Will Pursue A Feminist Foreign Policy To Counter Macho Russian Aggression...”, washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2014/12/08/sweden-says-it-will-pursue-a-feminist-foreign-policy-to-counter-macho-russian-aggression/?utm_term=.d82a48586190 (12.01.2017).

Wängnerud, Lena ve Anders Sundell (2012), “Do politics matter? Women in Swedish Local Elected Assemblies 1970–2010 and Gender Equality in Outcomes”, *European Political Science Review*, 4 (1): 97-120.